

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۲۴۹۸۳

۱۳۷۸

دانشگاه قم
دانشکده علوم انسانی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی

موضوع
جرایم و تخلفات پزشکی در حقوق ایران

استاد راهنما
جناب آقای دکتر محمود آخوندی اصل

استاد مشاور
جناب آقای دکتر جعفر کوشا

نگارش
فرهاد شهریور

زمستان ۷۷
تکثیر از واحد انتشارات

۲۴۹۵۳

۱۳۶۵/۲

تقدیم به:

همسر عزیز و مهربان و با وفایم

آن دردانه صبور که با یاریش پیمودن این راه میسر شد و
همواره همراهی مرا یار و یاور می باشد.

تقدیر و تشکر

خداوند سبحان را سپاس بیکران دارم که افتخاری عظیم نصیب شد تا این پایان نامه را با هدایت و رهبری اساتید معظم و گرانمایه آقایان دکتر محمود آخوندی (استاد محترم راهنما)، دکتر جعفر کوشا (استاد محترم مشاور) دکتر فرامرز گودرزی (استاد محترم داور) به اتمام رسانم. از آن صاحبان خرد و اندیشه که دست این طفل نوپا در تحصیل این تحقیق را بگرفتند تا راه رفتن را بیاموزم تقدیر و تشکر فراوان می‌نمایم.

از برادر بزرگوارم جناب آقای دکتر یوسف شهریور (رزیدنت جراحی مغز و اعصاب) که مساعدت ایشان هم غیر قابل جبران است قدردانی می‌نمایم.

فهرست عناوین

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۶	تعریف پزشکی
۷	تعریف حقوق پزشکی

بخش اول - مبانی نظری

۹	فصل اول - مفاهیم و تعاریف
۹	مبحث اول - تعریف جرم
۱۱	مبحث دوم - تعریف تخلف
۱۲	مبحث سوم - تعریف جرم پزشکی
۱۲	مبحث چهارم - تعریف تخلف پزشکی

فصل دوم - نگاهی تاریخی به قوانین و مقررات مربوط به جرایم و تخلفات

۱۳	پزشکی
۱۳	مبحث اول - ایران باستان
۱۵	مبحث دوم - ظهور اسلام تا مشروطیت
۱۷	مبحث سوم - دوران معاصر (از مشروطیت تا پیروزی انقلاب اسلامی)
۱۹	مبحث چهارم - دوران کنونی

فهرست عناوین

صفحه	عنوان
۲۱	فصل سوم - قوانین راجع به جرایم و تخلفات پزشکی
۲۱	مبحث اول - قانون تعزیرات حکومتی امور بهداشتی و درمانی
۲۷	مبحث دوم - قانون مجازات اسلامی
۳۹	مبحث سوم - سایر قوانین
-	
۵۲	فصل چهارم - ضمانت‌های اجرائی ناشی از جرایم و تخلفات پزشکی
۵۲	مبحث اول - قصاص
۵۳	مبحث دوم - دیه
۵۵	مبحث سوم - تعزیر
۵۶	مبحث چهارم - جبران خسارت زیان‌دیده
۶۰	مبحث پنجم - اخطار، تعطیل موسسه، محرومیت از طبابت
-	
۶۴	فصل پنجم - مسئولیت مدنی پزشک
۶۴	مبحث اول - تعریف مسئولیت مدنی
۶۴	الف - توضیحی پیرامون مسئولیت مدنی پزشک
۶۷	ب - مسئولیت مدنی و کیفری
۶۹	مبحث دوم - نظریه فقها راجع به مسئولیت (مدنی و کیفری) پزشک
۷۳	مبحث سوم - مسئولیت پزشک در قانون مجازات اسلامی

فهرست عناوین

صفحه	عنوان
	بخش دوم - تجزیه و تحلیل انواع جرایم و تخلفات پزشکی
	فصل اول : انواع جرایم
۸۰	مبحث اول - گواهی خلاف واقع
۸۲	مبحث دوم - افشاء اسرار
۸۹	موارد مجاز افشاء سرتوسط پزشک
۸۹	الف - افشاء سر به جهت مصلحت بیمار
۸۹	ب - افشاء سرتوسط پزشک در مقام دفاع از خود
۹۰	ج - افشاء سر در مقام کارشناسی
۹۱	د - افشاء سرتوسط پزشک بعنوان شاهد
۹۳	هـ - اعلام بیماریهای واگیردار
۹۵	و - افشاء راز پزشکی در مقابل شرکتهای بیمه
۹۵	ز - افشای سر برای شرکتهای بیمه عمر
۹۶	مبحث سوم - سقط جنین
۱۰۱	مبحث چهارم - خودداری از کمک به کسیکه در حالت اورژانس بوده و نیاز به کمکهای پزشکی دارد
	فصل دوم - انواع تخلفات
۱۰۵	مبحث اول - اشتغال به فنون پزشکی بدون مجوز قانونی
۱۱۲	مبحث دوم - تجویز غیر ضروری و خلاف مواد مخدر

فهرست عناوین

صفحه	عنوان
۱۱۵	مبحث سوم - عدم ارائه خدمات پزشکی
۱۱۸	الف - عدم رعایت مقررات بهداشتی
۱۲۱	ب - فریفتن بیمار
۱۲۵	مبحث چهارم - تخلفات صاحبان آزمایشگاههای تشخیص طبی
۱۲۹	مبحث پنجم - تخلفات مسئولین داروخانه ها
۱۳۳	فصل سوم - تخلفات انتظامی پزشکان
۱۴۰	مبحث اول - مراجع صالح جهت رسیدگی به تخلفات انتظامی پزشکان
۱۴۸	مبحث دوم - مجازاتهای انتظامی پزشکان
۱۵۳	فصل چهارم - مراجع صالح جهت رسیدگی به جرایم پزشکی
۱۵۹	نتیجه گیری
۱۶۲	ضمائم
۱۷۴	فهرست منابع و ماخذ

مقدمه

انگیزه ای که باعث شد تا اینجانب پایان نامه خود را تحت عنوان جرایم و تخلفات پزشکی در حقوق ایران انتخاب نمایم صرفاً علاقه‌ای بود که به این موضوع داشتم اما در این راه با موانع و مشکلات زیادی روبرو بودم، کمکهای بی دریغ و دلسوزانه همسرم راه ورود به بیمارستانها و درمانگاهها و مراکز بهداشتی و درمانی را برایم هموار ساخت. در مراجعه به دادگاهها و سازمان نظام پزشکی (هیات بدوی نظام پزشکی) محل تحقیق، جهت مطالعه پرونده‌ها و اخذ آراء و دیگر موارد هم با مصائب و موانع زیادی مواجه بودم که با مساعدت و عنایت دوستان و همکاران در حد امکان مشکلات برطرف می‌شد مانع دیگری که سد راه بود کمبود و در واقع نبود منابع ارزنده و مفید و مناسبی بود که کمتر در این شاخه به رشته تحریر در آمده است پایان نامه حاضر خالی از عیب و نقض نیست همانند طفلی نوپا که با برداشتن اولین گام تلاش و کوشش خود را می‌نماید که راه رفتن را بیاموزد اینجانب هم با ارائه این پایان نامه که بسان همان اولین گام طفل شیرخواره می‌باشد اهتمام خویش را به کار خواهم بست تا با تداوم تحقیق و مطالعه در این راه، آنرا به متن کاملتر تبدیل نموده تا با نواقص و نارسائیهای کمتری همراه باشد.

در میان جرایم و تخلفات صنوف مختلف، جرایم و تخلفات پزشکی از جمله مواردی است که کمتر مورد بحث و بررسی و تجزیه و تحلیل حقوقدانان واقع و یا نویسندگان کتب حقوقی پیرامون آن به کتابت پرداخته‌اند. دلیل این امر شاید وضعیت خاص حرفه پزشکی باشد که با جان انسانها سر و کار دارد. فردی که مبتلا به بیماری صعب‌العلاجی شد با طیب خاطر جهت مداوای خویش و رهائی از مرگ حتمی گنج خود را تقدیم پزشک معالج مینماید تا سلامت خویش را باز یابد، آری بیمار دردمند اهداء گنجینه مادی خویش را به پزشک برای نجات جان خود، بی مقدار میدانند. در آن لحظه‌های سخت و دشوار و طاقت فرسا که امیدی به بهبودی و حیات دوباره خود نمی‌بیند پزشک را خالق خود پنداشته و با تمام توان دست نیاز بسوی او دراز می‌کند و با چشمان خسته و ناامید و اشکبار به طبیب معالج خود نگریسته تا بلکه امیدی دوباره به او بخشد.

شخصی که بعنوان پزشک وظیفه‌اش منتهای تلاش و کوشش در مداوا و بازیابی سلامت بیماران است و برای کسب این دانش سالها از عمر پر ارزش خود را در دانشگاه سپری کرده و پس از پشتکارهای فراوان، جهدها و جدیتهای بشمار، بی خوابیها و کشیکهای طاقت فرسا آنگاه با تصدیق و تأیید اساتید فن و مراجع ذیصلاح مجوز طبابت را دریافت می‌نماید و سوگند نامه‌های ارزشمند تاریخی پیش‌کسوتان و بزرگان طب (نظیر سوگندنامه بقراط، جالینوس، رازی) را در ارتباط با انجام وظایف شغلی خود آویزه گوش خویش می‌نماید با سهولت نمیتوان وی را متهم به ارتکاب جرم و یا تخلف نمود.

شاید دلیل دیگر اینکه حقوقدانان کشور ما کمتر به بررسی جرایم و تخلفات این صنف پرداخته‌اند دوری و نامأنوس بودن دانشکده‌های حقوق از قوانین و مقررات مربوط به امور پزشکی باشد که متأسفانه قوانین و مقررات مربوط به اربابان این حرفه در هیچ یک از دانشکده‌های حقوق - - حتی بعنوان دروس اختیاری - تدریس نمی‌گردد.

و یا شاید یکی دیگر از دلایل آن این باشد که قوانین جزائی ما بگونه‌ای وضع شده است که با

تحت شمول قرار دادن برخی از جرایم خاص که در ارتباط با صنف خاصی می باشد (سقط جنین توسط پزشک، افشاء اسرار بیمار توسط طبیب، صدور گواهی خلاف واقع توسط پزشک و) دیگر نیاز به بررسی جنبه های دیگری احساس نشود (که اینهم دور از انتظار جامعه حقوقدانان و پژوهشگران و محققین می باشد). در قانون نظام پزشکی انگلستان به جعل اسناد، کلاهبرداری، تحقیر پزشکان دیگر، ارتکاب زنا با بیمار و ... توجه گردیده حال آنکه در کشور ما در قوانین جزائی (نظیر قانون مجازات اسلامی، قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء و اختلاس و کلاهبرداری) جرایم مذکور مورد توجه قانونگذار قرار گرفته است، در نتیجه در ارتکاب بسیاری از جرایم پزشکان و اشخاص وابسته به حرف پزشکی مشمول قواعد عمومی قوانین جزائی می شوند نه قوانین خاصی که در ارتباط با وظایف آنان وضع شده است.

انسان مخلوق خداست، تنها آن واجب الوجود بالذات و خالق هستی مصون از اشتباه است و پزشک بسان هر انسان دیگری ممکن است روزانه مرتکب دهها اشتباه ساده و آشکار گردد. احترام به حقوق افراد جامعه ایجاب می نماید که اگر حق کسی مورد تعرض دیگری واقع گردید مورد حمایت حامی حق (قانونگذار) قرار گیرد و برای صیانت جامعه و افراد آن از سوء استفاده ها و تعرضات باید قوانین و مقررات لازم وضع گردد تا هر کس در محدوده انجام وظایف شغلی خود به میزانی آزاد باشد که به حریم آزادی سایرین تجاوز و تعدی ننماید. انسان دارای روان پیچیده ای است یک لحظه شاد است و لحظه ای دیگر غمگین، یک آن خندان و دمی دیگر گریان، در یک زمان حامی حقوق هموعان بی گناه خویش است و زمانی دیگر ستمگری است بلا منازع، امروز منطقی است و فردا ضد منطق، دیروز خوش اخلاق بود لیکن امروز بد اخلاق و

چنین انسانی در هر رده و مقام و در هر صنف و دسته ای که باشد نیاز به قوانین و مقرراتی دارد که او را تا حدی کنترل نماید تا متعرض منافع و آزادی و حقوق دیگران نشود و یا بالعکس اگر به او تعرض و تعدی شده مورد حمایت قرار گیرد. بنابراین برای آنکه بدانیم پزشکان و سایر اشخاص وابسته به

حرف پزشکی واقعاً در انجام وظایف حرفه‌ای خویش صداقت شغلی و اخلاق پزشکی را رعایت می‌نمایند باید به قوانین و مقررات مربوطه مراجعه نموده تا با آنچه که باید مراعات نمایند آشنا شویم و آنگاه قضاوت نمائیم به چه میزان مقررات و قوانین حاکم بر انجام وظایف شغلی خود را مورد توجه قرار داده و اجرا می‌نمایند.

برای دستیابی به این امر باید مدتی از عمر خود را در کنار آنها در حین انجام وظایف شغلی‌شان سپری نمائیم آنگاه بدون تعصب و جانبداری و یا حسادت و بغضی عین حقایق و واقعیاتی را که در حین انجام وظایف این گروه مشاهده نموده‌ایم مورد بررسی قرار دهیم در آن هنگام هم بهتر می‌توانیم راجع به این صنف قضاوت نمائیم و هم به نقایص قوانین مربوطه و یا نارسائی‌های آن پی ببریم. قبل از بیان تعاریف پزشک و حقوق پزشکی لازم و واجب است سوگندنامه معروف و تاریخی بقراط حکیم که ارزش علم پزشکی وابسته به چنین سوگندنامه‌های ارزشمندی است عیناً ذکر گردد.

سوگندنامه بقراط حکیم

«من به آپولون پزشک آسکلپیوس هشی‌ریا و پاناکیا سوگند یاد می‌کنم و تمام خدایان و الهه‌ها را گواه می‌گیرم که در حدود قدرت و بر حسب قضاوت خود این سوگند نامه و تعهد کتبی را اجرا نمایم. من سوگند یاد می‌کنم که شخصی را که به من حرفه پزشکی خواهد آموخت مانند والدین خود فرض کنم و در صورتی که محتاج باشد، درآمد خود را با وی تقسیم کنم و احتیاجات وی را مرتفع سازم.

پسران او را مانند برادران خود بدانم و در صورتی که بخواهند به تحصیل پزشکی پردازند بدون مزد یا قراردادی حرفه پزشکی را به آنها بیاموزم. اصول دستورهای کلی دروس شفاهی و تمام معلومات پزشکی را جز به پسران خود و پسران استادم و شاگردانی که طبق قانون پزشکی پذیرفته شده و سوگند یاد کرده‌اند به دیگری نیاموزم.

پرهیز غذایی را بر حسب توانائی و قضاوت خود به نفع بیماران تجویز خواهم کرد نه برای ضرر و زیان آنها و به خواهش اشخاص به هیچکس داروی کشنده نخواهم داد و مبتکر تلقین چنین فکری نخواهم بود، همچنین وسیله سقط جنین را در اختیار هیچیک از زنان نخواهم گذاشت. با پرهیزکاری تقدس زندگی و حرفه خود را نجات خواهم داد، بیماران سنگدار را عمل نخواهم کرد و این عمل را به اهل فن واگذار خواهم نمود.

آنچه در حین انجام دادن حرفه خود و حتی خارج از آن درباره زندگی مردم خواهم دید و یا خواهم شنید که نباید فاش شود به هیچکس نخواهم گفت زیرا این قبیل مطالب را باید به گنجینه اسرار سپرد.

اگر تمام این سوگندها را اجرا کنم و به آن افتخار کنم از ثمرات زندگی و حرفه خود برخوردار شوم و همیشه بین مردان متفخر و سربلند باشم ولی اگر آنها نقض کنم و به سوگند عمل نکنم از ثمرات زندگی و حرفه خود بهره نگیرم و همیشه بین مردان سرافکنده و شرمسار باشم.^(۱)

۱. تضائی. دکتر صمد، پزشکی قانونی، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم، مهر ماه ۱۳۶۸

تعریف پزشکی

پزشک در اصطلاح لغوی یعنی «کسی که به درد بیماران رسیدگی می‌کند و به تدبیر و دارو شفا بخشد.»^(۱)

پزشک کسی است که تداوی امراض کند، کسی است که مرضی را معالجه و دستور دوايي برای بهبود دهد، کسی که حرفه‌اش معالجه بیماران و مرضی باشد.^(۲)

در هیچ از قوانین و مقررات مربوط به امور پزشکی تعریفی از پزشک ارائه نشده است. تعریفی که سازمان بهداشت جهانی از پزشک می‌کند چنین است:

«شخصی که با موفقیت دوره متوسطه را طی کرده و دوره علوم پزشکی را در یکی از دانشکده‌ها یا دانشگاه‌های شناخته شده مملکتی که در آن متوطن است گذرانده و اجازه اشتغال به حرفه پزشکی مستقل بدون نیاز به قیمومت و نظارت را بدست آورده باشد.»^(۳)

مقصود از حرفه پزشکی نه فقط اشتغال به درمان است که طب درمانی را تشکیل می‌دهد بلکه طب پیشگیری و بهداشت و حتی اخیراً طب «پیش بینی و اکتشافی» یعنی کشف بیماریها را در دوره کمون، یا تشخیص قبل از پیدایش علائم را نیز شامل می‌شود.

۱. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، جلد چهارم، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول، بهار ۱۳۷۳

۲. معین، دکتر محمد. فرهنگ فارسی، جلد اول، انتشارات امیر کبیر، چاپ یازدهم سال ۱۳۷۶

۳. نفیسی، دکتر ابوتراب، پزشک رابشناسیم و با وظایف او آشنا شویم، مجله علمی نظام پزشکی، شماره پنجم سال ۱۳۴۹

تعریف حقوق پزشکی

با توجه به اینکه حقوق پزشکی هنوز در بسیاری از کشورهای جهان ناشناخته است در کشور ما هم تکفلی ندارد لذا کمتر مورد بحث و بررسی متخصصین در علم پزشکی و حقوق قرار گرفته است. بطور کلی حقوق پزشکی را می‌توان چنین تعریف کرد. «حقوق پزشکی شاخه‌ای از حقوق عمومی است که قوانین و مقررات حاکم بر مسائل پزشکی و داروئی را مورد بررسی و مطالعه قرار می‌دهد.»^(۱)